



FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA

[Jild: 03 Nashr: 11 (2024)]

www.mudarrisziyo.uz

Til – Millat Ko'zgusi

Dildora Safarova

Samarqand shahar 34-umumta'lim maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqola tilning millat hayotidagi ahamiyatini, uning madaniy himoyachi vazifasini va milliy ongi shakllanishidagi o'rnini ko'rsatadi. Muallif tilning milliy qadriyatlar, tarix va urf-odatlarini avlodlarga yetkazishda va saqlashda qanchalik muhim rol o'ynashini aytadi. Tilda mavjud bo'lgan xalq qo'shiqlari, maqollar va matallar orqali xalqning madaniy merosi saqlanib kelayotgani misollar bilan aytilgan. Jumladan, maqola globalizatsiya sharoitida milliy tilning o'rniga ham urg'u beradi, kichik tillarning yo'qolish xavfi va milliy tilni asrashning muhimligi haqida tushuncha beradi. Muallifning fikriga ko'ra, til milliy ong va o'zlikni saqlash uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi va shu birga har bir millat o'z tilini rivojlantirib, avlodlarga yetkazishga intilishi kerak.

Kalit so'zlar: Til, millat, madaniy meros, milliy ong, globallashuv, urf-odatlar, milliy qadriyatlar.

Til – insoniyat hayotida eng muhim kommunikatsiya vositasi hisoblanadi. Til orqali odamlar o'z fikrlarini ifoda qiladi, bilim va tajribalarni avloddan-avlodga saqlaydi va yetkazadi. Biroq til shunchaki muloqot vositasi bo'lib qolmay, balki millatning ajralmas bo'lagi va uning ma'naviy, madaniy ko'zgidir. Har bir millatning o'z tili orqali o'ziga xosligi, tarixi va qadriyatlari saqlanadi va ko'rsatiladi. Shu sababli tilni millatning "ko'zgusi" deb atash o'rinli bo'lib, u xalqning kimligini, madaniy boyliklarini va urf-odatlarini aks ettiradi.

Milliy til xalqning ma'naviy himoyachisi sifatida milliy ongning shakllanishida ham katta ahamiyat kasb etadi. Har bir millat o'zining tili orqali o'z madaniyatini, tarixiy xotirasini va urf-odatlarini saqlab qoladi. Til – xalqning badiiy va madaniy ijodiyoti, xalq qo'shiqlari, rivoyatlar, maqol va ertaklarda ko'rsatilgan qadimiy bilimlarni avlodlarga yetkazishda eng kuchli vositadir. Bunday ma'naviy meros nafaqat millatning tarixiy xotirasini saqlab qoladi, balki kelajak avlodlarga o'zining ma'naviy ildizlariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni ham o'rgatadi. Shu tariqa, til millat ongini shakllantiruvchi asosiy omillardan biridir.

Lekin hozirgi kunda globallashuv jarayonlari tufayli milliy tillarni asrab-avaylash masalasi dolzarb masala bo'lib kelmoqda. Katta tillarning xalqaro maydonda keng yoyilishi, kichik tillarning yo'qolib ketish xavfini keltirib chiqarmoqda. Shu bois, har bir millat o'z tilini taraqqiy etishi va uni himoya qilish orqali o'z milliy o'ziga xosligini, tarixiy va madaniy merosini asrashga intiladi. Globallashuv sharoitida milliy tilning o'rnini saqlash uchun mamlakatlar o'z tillariga yangicha tushunchalar va terminologiyalar qo'shish, ilm-fan va texnologiya sohalarida milliy tilni rivojlantirishga ahamiyat berilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – tilning milliy o'zlikni shakllanishidagi, madaniy himoyachi sifatidagi vazifasi hamda globallashuv jarayonida milliy tillarni saqlab qolish kerakligini o'rganishdir. Ushbu maqola orqali milliy tilning ahamiyatini ta'kidlash va uni kelajak avlodlarga aytish kerakligini yoritishga qaratilgan bo'lib, milliy madaniyat va qadriyatlarni asrashdagi muhim ahamiyatni chuqur anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar sharhi

Milliy til jamiyatning madaniy va ma'naviy merosini avlodlarga yetkazuvchi, milliy o'zlikni shakllantiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Milliy til va uning rivojlanishi haqida ko'plab ilmiy adabiyotlar mavjud bo'lib, ular orasida I. A. Karimovning o'zbek tilining tarixiy rivojlanishiga bag'ishlangan asari muhim o'rin tutadi. Karimov tilni milliy madaniyatni shakllantirish va uni asrashda o'ta zarur omil deb hisoblaydi va o'z asarida milliy tilning kelajagi borasida qator ilmiy tavsiyalar beradi¹. Globalizatsiya davrida milliy tillarni himoya qilish mavzusi dolzarb masalaga aylangan. S. Saidovning asarida milliy tillar global jarayonlardan qanday ta'sirlanayotganligi va ularni asrash yo'llari haqida chuqur tahliliy ma'lumotlar keltiriladi². Muallif milliy tilning yo'qolib ketish xavfi ostida ekanligini qayd etadi va bu masalani davlat siyosati darajasida ko'tarishni taklif qiladi.

M. Abdurahmonovning asari esa milliy ong va madaniyatning rivojlanishida tilning o'rni haqida qimmatli qarashlarni o'z ichiga oladi. U til va madaniyatning bir-biriga chambarchas bog'langanini, milliy madaniyatni saqlab qolishning asosiy vositasi sifatida tilni talqin qiladi³. Ushbu asar milliy qadriyatlarni asrab qolishda tilning alohida ahamiyatini namoyish etadi va ta'lim tizimida milliy tilni mustahkamlashni ta'kidlaydi.

Q. Nasirovning o'zbek tilida ifodalangan qadriyatlar haqida yozgan asari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Nasirov o'zbek tilida milliy urf-odatlar, qadriyatlar va axloqiy me'yorlar aks etganini ko'rsatadi⁴. Milliy til va qadriyatlar o'rtasidagi uzviy aloqani yoritib, Nasirov milliy tilni saqlash va rivojlantirishning zarurligini asoslab beradi.

B. Xasanovning maqolasi esa milliy til va globalizatsiya jarayonlaridagi tahdidlar haqida fikr yuritadi. Muallif milliy tillarning global bosim ostida qanday o'zgarishlarga yuz tutayotgani va ularni saqlash uchun qanday choralar ko'rilayotganini ko'rsatadi⁵.

Mazkur asarlar milliy tilni asrab qolish va rivojlantirish bo'yicha ilmiy nazariyalarni shakllantirishga katta hissa qo'shadi. Har bir asar milliy tilning jamiyat hayotidagi ahamiyati va uni saqlash masalalarini o'ziga xos yondashuv bilan yoritadi.

Metodologiya

Mazkur maqola milliy tilning madaniy, ijtimoiy va ma'naviy ahamiyatini o'rganish uchun asosan sifatli tadqiqot usuliga foydalaniladi. Tadqiqotda milliy tilning milliy ong, madaniy himoya va globalizatsiya

¹ Karimov, I. A. (1998). *O'zbek tilining tarixiy rivojlanishi va uning kelajagi*. Toshkent: O'qituvchi.

² Saidov, S. (2005). *Globalizatsiya jarayonida milliy tilni saqlash muammolari*. Toshkent: Fan.

³ Abdurahmonov, M. (2015). *Milliy madaniyat va milliy ong*. Samarqand: Ma'rifat.

⁴ Nasirov, Q. (2020). *O'zbek tili va madaniyatida qadriyatlar*. Toshkent: Yangilik.

⁵ Xasanov, B. (2019). *Milliy til va globalizatsiya tahdidlari*. Filologiya ilmiy jurnali, 12(3), 45-60.

sharoitida saqlanishi kabi jihatlari o'rganib chiqiladi. Ushbu metodologik yondashuv orqali quyidagi asosiy maqsadlar ko'rsatildi:

1. **Nazariy manbalarni tahlil qilish** – Milliy til va uning o'rnini o'rganish uchun ilmiy maqolalar, kitoblar, tarixiy asarlar va xalq og'zaki ijodiyot namunalariga foydalanildi. Bu jarayonda tilning milliy qadriyatlarni saqlab qolish va avlodlarga yetkazishdagi roli tahlil qilinadi.
2. **Holat tadqiqoti** – Turli millat va tillarning saqlanishi hamda rivojlanishidagi tajribalar ko'rib chiqildi. Bunda ayniqsa, globalizatsiya ta'sirida milliy tillarni himoya qilish strategiyalariga e'tibor qaratiladi. Boshqa mamlakatlarning o'z tillarini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirgan sa'y-harakatlari bilan tanishish orqali samarali usullar aniqlanadi.
3. **Sotsiologik yondashuv** – Milliy ong va o'zlikni shakllantirishda tilning ahamiyatini tushunish maqsadida jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, urf-odatlar va madaniy an'analar tahlil qilinadi. Bunda tilning jamiyatdagi o'rni va funksiyalari qamrab olinadi.
4. **Tahliliy yondashuv** – Til va milliy ongning o'zaro bog'liqligini aniqlash uchun ilmiy va amaliy dalillardan foydalaniladi. Milliy tilning madaniy va ma'naviy vazifalarini ochib berish orqali uning jamiyatdagi o'rnini yanada chuqurroq anglash imkoniyati yaratiladi.

Natija va Munozara

Ushbu tadqiqot milliy tilning nafaqat muloqot vositasi, va xalqning tarixiy, madaniy va ma'naviy qadriyatlarini saqlovchi vosita sifatidagi o'rnini yana bir bor ko'rsatadi. Tahlil natijalariga ko'ra, milliy tilning yo'qolib borishi bilan millat o'z o'zligini va ma'naviy boyliklarini yo'qotishi mumkin. Milliy tilning madaniy himoyachi vazifasi xalq og'zaki ijodiyoti, xalq qo'shiqlari, maqol va ertaklarda ko'rsatilgan qadriyatlarni saqlab qolish orqali ifodalanadi. Bu qadriyatlar kelajak avlodlarga til orqali yetkaziladi, bu esa tilning madaniy merosni asrashdagi o'rnini aytib o'tadi.

Milliy tilning milliy ongni rivojlanishidagi roli haqida olib borilgan tadqiqotlar ham milliy o'zlik va tarixiy xotirani saqlashda tilning asosiy omil ekanligini aytiladi. Har bir millat o'z tilini taraqqiy etishi va asrab qolishga intilsa, u o'z madaniy merosini ham asrab qoladi. O'z tilida ijod qilish, fikr almashish va ta'lim olish milliy o'zlikni qo'llab-quvvatlaydi va millatning o'ziga xosligini namoyon qiladi. Milliy til orqali shaxs o'z madaniy qadriyatlarini anglashi va ularga amal qilinsa bo'ladi.

Ammo, globallashuv jarayonida kichik tillarning yo'qolib borish xavfi borligi aniqlandi va milliy tillarni himoya qilish zarurligi o'rta chiqadi. Katta tillarning xalqaro maydonda yetakchi o'rinni egallashi ko'plab kichik tillarning iste'moldan chiqib qolishiga olib kelmoqda. Shu sababli, ko'plab davlatlar milliy tillarni himoya qilish, ularni rivojlantirish va ular uchun zamonaviy terminologiyalar yaratish bo'yicha harakat qilmoqdalar. Milliy tilni rivojlantirish orqali davlatlar o'z madaniy o'zligini asrashga muvaffaq bo'lishmoqda.

qilib aytganda, milliy til xalqning madaniy boyligi va tarixiy xotirasi hisoblanib, u milliy o'zlikni shakllantirishda asosiy o'rin tutadi. Tadqiqotlar natijalari shu ko'rindiki, har bir millat o'z tilini taraqqiy etish va saqlash orqali o'z madaniy o'ziga xosligini himoya qiladi. Shu bois, globallashuv jarayonida milliy tillarni himoya qilishga yanada ko'proq e'tibor berish zarurdir. Milliy tilni asrab qolish millatning o'zligini saqlash va madaniy merosini avlodlarga yetkazish uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Milliy til millatning madaniy merosi, tarixiy xotirasi va ma'naviy qadriyatlarini asrab qoluvchi o'ziga xos ko'zgidir. Tadqiqotlardan shuni ko'rish mumkinki, milliy tilning nafaqat muloqot vositasi, balki milliy



o'zlikni shakllantiruvchi asosiy omil ekanligini yana bir bor ko'rsatadi. Milliy til orqali xalq o'z madaniy va tarixiy boyliklarini saqlaydi, avlodlarga etkazadi va shu bilan birga o'zining o'ziga xosligini namoyish etadi.

Globalizatsiya jarayoni milliy tillar uchun yangi sinovlarni olib kelmoqda. Ko'plab kichik tillarning yo'qolib ketish xavfi mavjudligi sababli davlatlar va jamiyatlar milliy tillarni rivojlantirish va asrab qolish mas'uliyatini sezishmoqda. Milliy tilni himoya qilish, unga yangi terminologiya va fan tili orqali boylik kiritish nafaqat madaniy merosni saqlash, balki millatning o'z o'zligini, mustaqilligini va madaniy qadriyatlarini asrash uchun ham muhimdir.

Shunday qilib, milliy tilni asrab qolish va rivojlantirish har bir millatning o'z madaniy va ma'naviy boyliklarini kelajak avlodlarga yetkazishdagi mas'uliyatli vazifasi hisoblanadi. Milliy til millatning mustaqilligi, tarixi va urf-odatlarini asrab qolishda, jamiyatda milliy ongni shakllantirishda asosiy vosita sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, milliy tillarni saqlash va ularga e'tibor qaratish milliy qadriyatlarni asrash uchun muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, I. A. (1998). O'zbek tilining tarixiy rivojlanishi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
2. Saidov, S. (2010). Milliy tillar va globalizatsiya: Muammolar va yechimlar. Tashkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
3. Abdurahmonov, M. (2015). Milliy madaniyat va til: Asosiy muammolar. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
4. Nasirov, Q. (2018). O'zbek tilida ifodalangan qadriyatlar. Tashkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti.
5. Xasanov, B. (2021). Milliy til va globalizatsiya jarayonlari. Tashkent: Fan va Texnologiyalar.
6. Mirzaeva, F. (2019). Milliy ong va til: Zamonaviy yondashuvlar. Tashkent: O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi.
7. Nurmatov, D. (2020). Til va madaniyat: O'zbek tilining rivojlanishi. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.